

ПІЗОЛІТ БЕЗКОРЕНЕВИЙ

Pisolithus arrhizus (Scop.: Pers.) S. Rauschert
[*Scleroderma tinctorium* Pers., *Pisolithus tinctorius* (Micheli: Pers.) Coker et Couch, *Pisolithus arenarius* Alb. et Schw.]

Родина Склеродермові
Sclerodermataceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Аридний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа, Азія, Пн. Америка, Африка, Австралія та Нова Зеландія. В Україні поодинокі місцезнаходження гриба у Лівобережному Лісостепу, Лівобережному та Старобільському злаково-лучних Степах, Правобережному та Лівобережному злакових Степах, на Пд. березі Криму. Адм. регіони: Пл, Хр, Од, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинокі, зрідка групами з 2–3 плодових тіл.

Причини зміни чисельності
Руйнування місць зростання через вирубування насаджень на піщаних ґрунтах; шкоди грибу завдають навіть рубки-очищення.

Умови місцезростання
Піщані або щебенисті ґрунти в сосновому та дубовому рідколіссі або в березових гайках аридних регіонів.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодові тіла булавоподібні або грушоподі-

дібні, у верхній спороносній частині неправильно кулясті, 2–11 см у діаметрі, сидячі або до основи ніжкоподібно видовжені, 1–8 см завтовшки, довжина нижньої частини різноманітна, з коренеподібним розгалуженим виросом — несправжньою ніжною, більша частина якої занурена в ґрунт. Перидій тонкий, гладенький, часто горбкуватий, дуже ламкий, в молодому віці вохряно-жовтий, згодом жовто-коричневий, червоно-оливковий або темно-коричневий. Глеба спочатку водяниста, біла або жовтувата, згодом коричнева, розпадається на декілька перидіол, нерівних, горохоподібних, кутастих, гладеньких спочатку сірчано-жовтих, потім червонувато-коричневих або темно-коричневих. Спори кулясті, 7–10 мкм

у діаметрі, з блискучою краплею олії, бородавчасті, вохряні, червонувато-коричневі або умброво-коричневі. Поміж спорами трапляються безбарвні септовані нитки зачаткового капіліцію. Утворює плодові тіла в серпні–жовтні. Мікоризоутворювач.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Чорноморському БЗ (Івано-Рибальчанська ділянка), Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ») та Карадазькому ПЗ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Формує мікоризу з такими важливими в Україні лісоутворюючими культурами, як дуб та сосна.

Основні джерела інформації
Визначник грибів України, 1979; Зерова, 1959; Гелюта та ін., 2006; Клюшник, 1952; Ребриев, 2002; Сосин, 1973; Срединский, 1873.

Автор: І.О. Дудка

Фото: В.П. Гелюта (спори), О.Є. Ходосовцев

ТРУТОВИК КОРЕНЕЛЮБНИЙ

Polyporus rhizophilus (Pat.) Sacc. (*Polyporellus rhizophilus* Pil., *Melanopus rhizophilus* Pat.)

Родина Трутовикові — Polyporaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Вид росте у заповідних цілинних степових угрупованнях з участю ковили.

Ареал виду та його поширення в Україні

Євразія (Чехія, Росія, Казахстан), Африка (Алжир). В Україні знайдений у Лівобережному та Старобільському злаково-лучних Степах та Лівобережному злаковому Степу. Адм. регіони: Дц, Лг, Хс.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодинці.

Причини зміни чисельності

Скорочення площ абсолютно заповідних цілинних степів. Ценотичні зміни характеру степової рослинності.

Умови місцезростання

Цілинні різнотравно-типчакково-ковилісті степи.

Загальна біоморфологічна характеристика

Плодові тіла складаються з шапинки і ніжки. Шапинка округла, увігнуто-розпростерта, 1–4,5 см у діаметрі, м'ясисто-шкіряста, при висиханні ламка, гладенька або дрібнолуската, з гострим або трохи підгорнутим до низу лопатевим краєм, кремова або світловохряна. Тканина шапинки коркувата, біла або блідо-кремова. Гіменофор трубчастий,

трубочки 1–2 мм завдовжки, більш-менш спускаються по ніжці, білуваті або кремові. Пори кутасті або кутасто-еліпсоїдні, 0,5–1×0,25–0,5 мм, по 3–4 на 1 мм поверхні, по краю шапинки кулясті і меншого розміру. Ніжка циліндрична, 1–3 см завдовжки, 2–7 мм завтовшки, центральна або злегка ексцентрична, пряма або трохи скривлена, щільна, коркувата, майже дерев'яниста, гладенька, рідше злегка борошниста, білувата, при основі брудно-бура до чорнуватої, потовщена, виступає із щільного склероціального сплетіння міцелію. Спори еліпсоїдні або веретеноподібноовальні, рідше яйцеподібні, 7,5–11×3–4,5 мкм, при основі злегка звужені і косо пригострені, гладенькі, з 1–2 краплями або крупнозернисті, безбарвні. Базидії

булавоподібно-циліндричні до клиноподібних, 15–28×4,5–6 мкм, з 2–4 короткими стеригмами, часто із зернистим вмістом, безбарвні. Плодові тіла з'являються в травні-червні. Паразит злаків.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Українському степовому ПЗ (відділення «Хомутовський степ» та «Кам'яні Могили»), Луганському ПЗ (відділення «Стрільцівський степ»), БЗ «Асканія-Нова» та Чорноморському БЗ.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Паразит на дерниках ковили (*Stipa*) та деяких інших злаків (види родів *Festuca*, *Elymus*, *Cynodon*, *Digitaria*, *Elytrigia* та ін.) степових угруповань.

Основні джерела інформації

Вассер, 1971в; Вассер, Солдатова, 1977; Визначник грибів України, 1972; Зерова, 1956, 1957; Солдатова, 1972; Шварцман, 1964.

Автор: І.О. Дудка
Малюнок: Д.В. Леонт'єв

ТРУТОВИК ЗОНТИЧНИЙ

Polyporus umbellatus (Pers.) Fr.
[*Grifola umbellata* (Pers.) Pilát;
Polypilus umbellatus (Pers.) P. Karst.]

Родина Трутовикові — Polyporaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Типовий представник роду. Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія, Пн. Америка. В Україні відомий з Прикарпаття, Закарпаття, Правобережного (с. Сатанівка Монастирищенського р-ну Черкаської обл.; Канівські дислокації) і Лівобережного Лісостепу (окол. м. Суми, с. Битиця та Піщане Сумського р-ну Сумської обл.), Лівобережного злаково-лучного Степу (с. Гайдари Зміївського р-ну Харківської обл.), Гірського Криму (Кримський ПЗ, Бахчисарайський, Білогірський, Сімферопольський р-ни). Адм. регіони: См, Ль, Тр, Зк, Чк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється дуже рідко, поодиночі.

Причини зміни чисельності
Посилений рекреаційний вплив (збирання населенням), інтенсивна лісоексплуатація.

Умови місцезростання
Переважно листяні, рідше мішані ліси, біля стовбурів дерев, насамперед дуба, бука, клена та граба.

Загальна біоморфологічна характеристика
Плодове тіло до 50 см у діаметрі, деревоподібно розгалужене, з бульбоподібною основою, численними (близько 100) циліндричними ніжкоподібними відгалуженнями, що закінчуються невеликими шапинками. Останні 1,5–4 см у діаметрі, округлі, опуклі, з віком увігнуті, лійкоподібні, з рівним або хвилястим, іноді лопатевим краєм, палеві, світло-вохряні, гладенькі, іноді дрібнолускаті, з невиразними сіруватими волокнами. Трубочки короткі, низько спускаються по ніжці, білі. Пори майже округлі, згодом кучасті, до 1 мм у діаметрі. Спори 7–10×2,5–4 мкм, циліндричноовальні або веретеноподібні, безбарвні. Тканина плодового тіла біла, м'ясиста, волокнисто-м'ясиста, з при-

ємним запахом. Інколи утворює в ґрунті склероції завдовжки до 10 см. Плодові тіла з'являються в липні–жовтні. Паразитуює на корінні та на основах стовбурів листяних дерев або ж сапротроф на деревині.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється у Канівському й Кримському ПЗ. Необхідно вести пошук нових місцезростань, брати їх під охорону, а також виділити вид в чисту культуру і підтримувати в відповідних колекціях культури.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Дереворуйнівний. Їстівний гриб.

Основні джерела інформації
Акулов, Леонтьєв, 2008; Бобяк, 1907; Бондарцев, 1953; Визначник грибів України, 1972; Саркіна, Придюк, Гелюта, 2003; Соломахина, Клоченко, 1982.

Автори: В.П. Гелюта, Т.Л. Горова
Фото: В.П. Ісіков

ХРЯЦЬ-МОЛОЧНИК ЗОЛОТИСТО-ЖОВТИЙ

Lactarius chrysorrheus Fr.

Родина Сироїжкові — Russulaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Євразія, Пн. та Пд. Америка. В Україні відомий з Зх. Полісся, Правобережного та Лівобережного Лісостепу, Гірського Криму та Пд. берега Криму. Адм. регіони: Рв, Кв, Пл, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Трапляється поодиночі та невеликими групами.

Причини зміни чисельності
Збирання населенням, вирубування лісів.

Умови місцезростання
Широколистяні ліси (переважно дубові), зрідка парки; як на вапнякових, так і на кислих ґрунтах.

Загальна біоморфологічна характеристика
Шапинка діаметром 2,5–9 см, спочатку опукла з легкою вм'ятиною та загнутим краєм, згодом увігнуто-розпростерта, суха, гладенька, блідо-рожевувато-коричнева до м'ясо-червонуватої, по краях блідіша, з темнішими вохристими, глинисто-рожевими до коралово-червоних зонами, іноді з темними плямами одного кольору з зонами. Пластин-

ки широко прирослі або злегка спускаються на ніжку, густі, без анастомозів, кремові, згодом рожевувато-коричневі (кольору шапинки). Спори 5,3–9×5–7 мкм, округлі, амілоїдні, орнаментовані бородавками та короткими ребрами, що утворюють незавершену сітку. Споровий порошок соломяно-жовтий. Ніжка 2–4,5×0,6–2 см, циліндрична або злегка розширюється донизу, гладенька, при основі оксамитова до слабко повстистої, суха, біла до блідо-кремової, з віком темнішає до світло рожевувато-коричневої з світлішою верхівкою. М'якуш досить щільний, в ніжці з порожниною, білий до блідо-коричнюватого, на зламі швидко стає блідо-сірчано-жовтим, особливо над пластинками, смак м'який, майже відразу стає гірким до пекучого, запах

слабкий, кислувато-фруктовий. Пряжки відсутні. Молочний сік білий, на повітрі швидко стає сірчано-жовтим до лимонно-жовтого, смак гіркий. Плодові тіла з'являються в липні–жовтні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Кримському ПЗ та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ. Необхідно створити ботанічні заказники в інших місцезнаходженнях виду та виділити вид в чисту культуру.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Мікоризоутворювач. Умовно їстівний гриб. Продуцент біологічно-активних речовин.

Основні джерела інформації

Корецький, 1997; Саркіна та ін., 2003; ЧКУ, 1996.

Автор: М.П. Придюк
Малюнок: Д.В. Леонт'єв

